

HØGSKOLEN I HARSTAD

S
k
r
i
f
t
s
e
r
i
e

**PROBLEMBASERT LÆRING
PÅ 10 MINUTTER**

Lars Bjørgum / Terje Thomsen

Høgskolen i Harstad Harstad
Skriftserien 2004/04 University College

Nummer/number 200404 Bidrags/ages 10	Tittel/Tittle Problembasert læring på 10 minutter	
Førfatter/Autor Lars Bjergum ¹⁾ , Torje Thomsen ²⁾		
Prosjekt/Project Institutt/Department Institutt for helse- og sosialtjenester Læringssenteret ³⁾	Institutt/Department Institutt for helse- og sosialtjenester Læringssenteret ³⁾	
Sammendrag/Abstract <p>Ved implementeringen av kvalitetsloven har behovet for et didaktisk alternativ til tradisjonell, kollektivbasert undervisning blitt fremhevet. Gitt et bidrag til debatten om hvilken alternativ modell som skal tas i bruk skisserer denne rapporten hovedtrekkene i PBL – problembasert læring.</p> <p>Hensikten med rapporten er tredelt: 1) å gi en introduksjon til PBL til fakultet og studenter som ikke er pedagoger; 2) skissere noen av utfordringene som må løses ved innføring av PBL, og 3) konkludere med noen praktiske erfaringer med implementering og drift av PBL. Rapporten er med hensikt holdt i et enkelt språk, og bruk av litteratur er begrenset til det som anses å være lett tilgjengelig. De erfaringene som eksikeres er gjort ved utdanning for helse- og sosialtjenester ved Høgskolen i Harstad.</p> <p>Rapporten inngår som 2. utgivelse i en serie på 3 hvor 1. utgivelse er "AFEL på 10 minutter" (Thomsen, 2002) og 3. utgivelse er "Sammenheng mellom PBL og 10 minutter" (Bjergum, under forberedelse).</p>		
ISSN 0807-2088	Stikkord/Key Words Læring, læringstrategier, læringstrategier, pedagogikk, PBL, alternativ undervisning, veiledning, dialogisk, didaktisk	ISSN 22-488-0104-9

**PROBLEMBASERT LÆRING
PÅ 10 MINUTTER**

Lars Bjørgum / Terje Thomsen

Høgskolen i Harstad Harstad
Skriftserien 2004/04 University College

Tittel/Title Problembasert læring på 10 minutter		Nummer/Number 2004/04
		Sider/Pages 16
Forfatter/Author Lars Bjørgum ¹⁾ , Terje Thomsen ²⁾		
Institutt/Department Institutt for helse- og sosialfag ¹⁾ Læringssenteret ²⁾	Prosjekt/Project	
Sammendrag/Abstract Ved implementeringen av kvalitetsreformen har behovet for et didaktisk alternativ til tradisjonell, forelesingsbasert undervisning blitt formalisert. Som et bidrag til debatten om <i>hvilken</i> alternativ modell som skal tas i bruk skisserer denne rapporten hovedtrekkene i PBL – problembasert læring. Hensikten med rapporten er tredelt: 1) å gi en introduksjon til PBL til fagfolk og studenter som ikke er pedagoger; 2) skissere noen av utfordringene som melder seg ved innføring av PBL, og 3) kort formidle noen praktiske erfaringer med implementering og drifting av PBL. Rapporten er med hensikt holdt i et enkelt språk, og bruken av litteratur er begrenset til det som anses å være lett tilgjengelig. De erfaringene som skisseres er gjort ved utdanning for hhv. Barnevernspedagogikk og Vernepleie ved Høgskolen i Harstad Rapporten inngår som 2. utgivelse i en serie på 3 hvor 1. utgivelse er " <i>AFEL på 10 minutter</i> " (Thomsen, 2002) og 3. utgivelse er " <i>Samarbeidslæring på 10 minutter</i> " (Bjørgum, under forberedelse).		
Stikkord/ Key Words	Læring, læringsbegrepet, læringsmetoder, pedagogikk, PBL, studentmedvirkning, veiledning, didaktikk, didaktisk	
ISBN 82-453-0194-9	ISSN 0807-2698	

Problembasert læring på 10 minutter

Ved implementeringen av kvalitetsreformen har behovet for et didaktisk alternativ til tradisjonell, forelesingsbasert undervisning blitt formalisert. Som et bidrag til debatten om *hvilken* alternativ modell som skal tas i bruk skisserer denne rapporten hovedtrekkene i PBL – problembasert læring.

Hensikten med rapporten er tredelt: 1) gi en introduksjon til PBL til fagfolk og studenter som ikke er pedagoger; 2) skissere noen av utfordringene som melder seg ved innføring av PBL, og 3) kort formidle noen praktiske erfaringer med implementering og drifting av PBL. Rapporten er med hensikt holdt i et enkelt språk, og bruken av litteratur er begrenset til det som anses å være lett tilgjengelig. De erfaringene som skisseres er gjort ved utdanning for hhv. Barneverns-pedagogikk og Vernepleie ved Høgskolen i Harstad

Rapporten inngår som 2. utgivelse i en serie på 3 hvor 1. utgivelse er "*AFEL på 10 minutter*" (Thomsen, 2002) og 3. utgivelse er "*Samarbeidslæring på 10 minutter*" (Bjørgum, under forberedelse).

Forfatterne har levert likeverdig bidrag, og forfatterrekkefølgen er alfabetisk.

Harstad, 20.4.04

Lars Bjørgum

Terje Thomsen

PBL – Problembasert læring

Problembasert læring (PBL) er en kompetansebasert læringsmodell hvor det legges vekt på faktisk yrkeskompetanse, i kontrast til den kunnskapsbaserte modellen som praktiseres på mange høyskoler og universiteter, og som har sin legitime plass innenfor de akademiske studieretninger. Her søker man mest mulig likhet mellom læringssituasjonen og praktiske situasjoner i yrket man utdanner seg til. Læringssynet er konstruktivistisk ved at en tar utgangspunkt i og bygger på tidligere erfaringer og kompetanse. I tillegg forutsetter arbeidsmetoden aktivt kunnskapssøkende studenter som arbeider selvstendig med lærestoffet. Det ligger også en intensjon om livslang læring i modellen, slik at studentene må gis muligheter til å bygge seg opp en kunnskapsbase under studiet som det skal være mulig å bygge videre på også etter at årene på skolen er unnagjort. Det må med andre ord legges til rette for at studentene utvikler problemløsende metoder og strategier og at de parallelt utvikler analytiske ferdigheter som ikke begrenser seg til skolekunnskap, men som er av en mer allmenngyldig og anvendbar karakter.

For å få dette til bygger PBL på tre grunnleggende prinsipper om studentsentrering, problembasering og gruppebasering (se for eksempel Pettersen, 1997).

Studentsentrering

”Slagord som studenten i sentrum og ansvar for egen læring er godt kjent i høgre utdanning, men begrenser seg ofte til en form for pedagogisk moralisme: Læreren legger frem kunnskapen – så må studentene selv ta ansvar for læringen.” (Pettersen, 1997:43).

På denne måten poengterer Pettersen et viktig problem eller misforståelse: Det at en sier at studentene har ansvar for egen læring¹ fritar ikke forelesere og undervisningsinstitusjonene for læringsansvar. Det er vel så viktig at forholdene blir lagt til rette slik at studentene faktisk kan ta dette ansvaret. Det er derfor ikke nok at læreren blir ”mer profesjonell” i forhold til sin profesjon, studentene må også lære å bli profesjonelle studenter. Bjørgen (1991) har satt opp ti punkt for å nærme seg en slik utvikling:

¹ For mer om ansvar for egen læring refereres det til Thomsen, T (2002) ”Ansvar for egen læring på ti minutter”

1. Studentene må ha kunnskap om ulike læringsprosesser og om sin egen læringsprosess
2. Studentene må ha kunnskap om hvor kilder finnes og hvordan de skal brukes
3. Studentene må ha kunnskap om læring ved samarbeid med andre
4. Studenten må ha kontroll med sin egen arbeidstid og sin egen arbeidsinnsats
5. Studentene må ha kunnskap om målet for læring og kriterier for hva som er godt og hva som er dårlig
6. Studentene må ha evne til å kunne gjenkjenne virkeligheten bak pensum
7. Studentene må ha kunnskap om hvordan de skal fremstille stoffet og resultatet av sitt læringsarbeid
8. Studentene må ha motivasjon for arbeidet og utholdenhet til å gjennomføre det
9. Studentene må ha personlig trygghet til å kunne påta seg læringsarbeidet
10. Studentene må ha evne til å utnytte sin egen kreativitet.

(Etter Bjørgen, 1991)

Problembasering

Som allerede nevnt skal en ved PBL i størst mulig grad ta utgangspunkt i reelle yrkesrelaterte problemstillinger og samtidig legge til rette for studentsentrert undervisning. Det gjør at denne typen undervisning ofte blir problemorientert. Innholdet i definisjonen av problembasering ved PBL er i følge Ross (1991:36) at ”... *student work on the problem is explicitly used to get students themselves to identify, and search for, the knowledge that they need to obtain in order to approach the problem*”.

Med andre ord: det er studenten som ovenfor nye problem selv arbeider aktivt med å identifisere og lete etter kunnskap innenfor gitte problemområder. Dette står i sterk kontrast til oppfatningen om at studenter må en viss kompetansebasis før de kan starte med problembaserte arbeidsoppgaver innenfor et gitt fagområde.

Ross (1991) nedtoner også innpugging av faktakunnskaper til fordel for generelle problem-løsende strategier og forsøk på å gjenskape mest mulig yrkesrelaterte situasjoner. Undersøkelser har vist at et flertall av mennesker har vansker med å koble sammen kunnskap som er

virksomhetsorganisert med det Eigidius (1991) kaller for emneorganisert kunnskap. En konsekvens av dette er at studier som er studier hvor læringen knyttes til konkret yrkesutøvelse i stedet for mer tradisjonelle temaorienterte forelesinger vil fasilitere gjenhenting og anvendelse av kunnskapen. I et eksempel fra et forsøk hvor dykkere skulle memorere ordpar ble det vist at kunnskap knyttes til læringssituasjonen. Jo større likhet mellom læringssituasjonen og brukssituasjonen, jo større er sjansen for at en vil huske det en har lært (Pettersen, 1997). Dette forsøket illustrerer at selve kunnskapen en tilegner seg ikke bare læres i seg selv, men at en også lagrer informasjon om omgivelsene og situasjonen hvor læring fant sted. Med utgangspunkt i prinsippet om *innkodingsspesifisitet* (Helstrup & Kaufmann, 2000) er det denne formen for tilleggsinformasjonen en forsøker å utnytte ved PBL. En forsøker å legge til rette for integrering av teori og praksis ved at studentene bygger opp en form for kunnskapsbase med eksempler og referansepunkter som de kan hente frem for å løse nye problemer i nye situasjoner. På denne måten vil ethvert nytt problem gi ny kunnskap basert på tidligere erfaringer og referanser, og ved livslang læring vil en få en stadig utvidelse av sin personlige kunnskapsbase.

Gruppebasering

Gruppebasert undervisning er tenkt å være et middel til å fremme læring gjennom å være en støtte og et trygt sosialt felleskap i den enkeltes læringsprosess. Samtidig vil gruppedannelse simulere arbeidssituasjoner en vil finne i arbeidslivet hvor en ofte arbeider i arbeidsgrupper og fagteam, og ofte med tverrfaglige problemstillinger. I yrkesutfoldelsen vil derfor studentene ha behov for de ferdigheter som trengs for å kunne skape, inngå i og opprettholde gode relasjoner til de personene de arbeider sammen med. Gruppebasering gir derfor nødvendig tilleggs kunnskap til det rent faglige som vil være av stor betydning for fremtidige yrkesutøvere. I følge Silen m.fl. (1989) vil et av hovedmålene med gruppeprosessen være å bidra til metakognitive ferdigheter – å gi studentene forståelse av gruppeprosesser og hvordan disse utvikles. Andre hovedmål vil være oppøving av kommunikasjonsferdigheter, forståelse av egen og andres atferd og sammenhenger mellom disse, ferdigheter ved felles planlegging og av felles beslutninger. Også evnen til både å kunne gi og ta konstruktive tilbakemeldinger, enten de er av positiv- eller mer kritisk karakter, er et av hovedmålene. Samtidig er det også viktig å erfare at gruppeprosesser ikke alltid fungerer, lære å gjenkjenne og forstå hvordan dette vil virke inn på arbeidet og arbeidssituasjonen, og gi

studentene en forståelse av at dette er situasjoner de før eller siden vil komme til å oppleve i yrkeslivet (Kaufmann & Kaufmann, 2003; Underlid, 1997).

Utforming av problemstillingen

Fremveksten av PBL som didaktisk modell har skjedd parallelt ved flere europeiske og amerikanske læresteder. En av de toneangivende stedene har vært Limburgeruniversitetet i Maastricht, og retningslinjene for utformingen av problemstilling har båret preg av at dette har skjedd ved en medisinerutdanning. Pettersen (2000) skisserer de ulike oppgavetyperne:

1. *Problem- og forklaringsoppgaver.* Situasjonsbeskrivelser som fokuserer på ett eller flere yrkesområder eller fagrelaterte fenomener, problemer eller kunnskapsområder. Målet med oppgaven er å finne forklaringer, se sammenhenger eller beskrive prinsipper som er til stede i den aktuelle problemsituasjonen.
2. *Drøftingsoppgaver.* Omhandler saksforhold, fenomener og problemer der verdispørsmål, normative og etiske vurderinger er målet for arbeidet. Hensikten er å problematisere den enkeltes verdisyn og holdninger.
3. *Handings-/tiltaks-/ferdighetsoppgaver.* Deles inn i flere undergrupper:
 - a. *Feltarbeid.* Stimulerer studentene til å arbeide praktisk med en situasjon som er knyttet til et fremtidig yrkesscenario; innøve og trene bestemte praktiske ferdigheter.
 - b. *Strategioppgaver.* Tar utgangspunkt i et kasus, eller et pasient- eller klientproblem, og gir trening i å planlegge et tiltak eller en strategi for handling for et tenkt tilfelle.
 - c. *Rollespill.* Anvendes når studentene skal forsøke ut utføre noe i praksis, men hvor rammen og selve rollespillingen gjør at risikoen for fiasko blir mindre. Rollespillene vil ofte være sterkt strukturerte med faste prosedyrer og rollebeskrivelser, men kan også være ustrukturerte med større rom for improvisasjoner. Begge delene bærer preg av å være ferdighetstrening.
4. *Studieoppgaver.* Disse er i motsetning til de øvrige oppgavetyperne rettet mot det individuelle studiearbeidet, og følger derfor ikke de syv stegene slik som de øvrige oppgavetyperne. Dette kan være oppgaver som sammenfatning av studiestoff eller litteratur, utdyping av spesielle tema, eller opparbeiding av litteratur- eller ressurslister.

Oppstillingen over oppgavetyper er ikke uttømmende. Avhengig av flere faktorer – fagområde, studentenes kunnskap og grad av trygghet, kontekst osv. – vil en måtte tilpasse eller kombinere oppgavetyperne. Begrensingen i oppgavetyperne ligger først og fremst i lærernes og studentenes fantasi og kreativitet. En pedagogisk utfordring ligger i det forhold at gruppene kan tolke problemformuleringen på en helt annen måte enn det som er intendert fra lærerens side. Det blir derfor viktig å ha et klart forhold til oppgavens intensjon, og kunne tilpasse disse til det fagstoff og de læringsmål som gjelder på det aktuelle studiet.

PBL i praksis – de sju stegene

Hva er så PBL i praksis? Selve arbeidsmodellen i PBL kalles ”De sju steg” og er hentet fra Deweys idealmodell for problemløsning fra 1910. De sju stegene er også knyttet til en ”Generell modell for problemløsning” slik den ble formulert av Newell & Simon (1972), og danner den prinsipielle basisen for arbeid etter PBL-metoden.

I det første av ”de sju steg” gjelder det å se og godta at en er i en problemsituasjon og at dette representerer en utfordring. En god problemsituasjon skal stimulere til spørsmål og undring. I en gruppediskusjon må alle gruppe medlemmene sette seg inn i situasjonen slik at de sammen kan bli enig om en felles forståelse av problemsituasjonen, avklare termer og begreper og bli enig om definisjoner.

Hovedutfordringen i det andre steget er å avgrense og definere hva gruppen egentlig oppfatter som utfordringer i oppgaven de står ovenfor. Ofte er situasjonen slik at det er flere problemområder med ulikt innhold i ulike sammenhenger. Gruppen må derfor avklare hva de ønsker å fordype seg i, altså finne frem til en hovedutfordring ved avgrensning av problemet. Denne fasen er ikke avsluttet før en har kommet frem til en konkret og avgrenset problemformulering som det er mulig å jobbe videre med innenfor de gitte rammene.

I det tredje steget i modellen er oppgaven å analysere problemet med henblikk på å finne forklaringer, sammenhenger, årsaker, konsekvenser og løsninger. Her tvinges studentene til å hente frem eksisterende kunnskap, erfaring og forståelse, og anvende disse på valgt problemområde. Arbeidsformen er ofte idedugnad hvor gruppens enkeltmedlemmer skal komme

med sine personlige tanker, ideer og forestillinger i et forsøk på å få frem sammenhenger, forklaringsmodeller og løsningsforslag. En regel om ikke å kritisere andres forslag er viktig her, men en kan godt videreutvikle andres tanker.

Fjerde steg kjennetegnes av systematisering av den informasjonen som en fant frem til i tredje trinn. Hva man kan og ikke kan må bearbeides og redigeres i et forsøk på å systematisere og strukturere det som kom frem i idédugnaden, og en sorterer ut lite relevant informasjon. Hensikten er her å kartlegge gruppens samlede kunnskapsbank og klargjøre lærebehovet gruppen står ovenfor.

I det femte steget skal gruppen jobbe konkret med hvordan de ønsker å løse problemet de står ovenfor. Ut fra analysen i steget foran identifiseres gruppens og gruppe medlemmenes lærings- og ferdighetsbehov. Hva trengs for å forstå og behandle den problemstillingen de fant frem til i trinn en? Hva kan gruppe medlemmene hver for seg og hva kan de sammen? Har gruppen nok informasjon til å løse problemstillingen? Hva kreves eventuelt for at gjennomføring og løsning blir best mulig? Gruppen skal sette opp konkrete læringsmål som spesifiserer hvem som gjør hva, på hvilken måte, til hvilken tid og fra hvilke kilder. Her står gruppen fritt til å velge arbeidsmåte og kan gå over i individuelle studier hvis gruppen finner det hensiktsmessig.

Det sjette steget er gjennomføringsfasen, hvor en skaffer nødvendig informasjon og kunnskap for å gjennomføre arbeidsoppgavene som ble fordelt i steg fem. Hvert gruppe medlem utfører det arbeidet en har påtatt seg etter de arbeidsformene en er blitt enig om.

I det syvende og siste steget skal gruppen samlet gjennomgå og koble ny kunnskap til eksisterende kunnskap for å belyse og skape bedre forståelse for problemområdet. Svaralternativ og løsninger behandles, og arbeidet sammenfattes for den presentasjonsformen gruppen har valgt. I tillegg skal arbeidet oppsummeres. Gruppen skal gjennomføre vurdering og evaluering av problemløsning og arbeidsmetoder, og bevisstgjøre seg den nye kunnskapen og kompetansen som en har tilegnet seg gjennom oppgaven.

Veileders rolle og oppgaver

Veilederens mål i PBL-gruppen er å gjøre seg selv overflødig. Hensikten med dette er flerdelt: dels er det et uttalt mål at studentene skal lære å veilede seg selv, og slik overta de funksjonene som veilederen innledningsvis har. Og dels er det et mål i seg selv å utvikle autonome og selvstendige studenter (Pettersen, 2000) som skal kunne ta rollen som sin egen lærer. Veilederens overordnede rolle i denne prosessen er å støtte denne prosessen (Pettersen, 1992).

Den teoretiske basisen for veilederens rolle og opptreden i gruppen er fundert på sosial læringsteori (Bandura, 1986). Tre prinsipper står sentralt. Dette dreier seg om *modellering*, *trening og utfordring (coaching/metacognitive challenging)*, og *gradvis tilbaketrekning (fading)*. Begrepene gir en overordnet struktur for veiledningen: på ethvert nivå i arbeidsprosessen vil overgangen fra modellering til fading gjelde.

Innledningsvis vil veilederen ha en utpreget aktiv rolle i forhold til gruppen, og vil opptre som rollemodell. Slik modellering vil gjelde på flere plan. Det er et mål at veileder går foran som et eksempel gjennom måten å opptre ovenfor studentene på. Som Bandura (1986) påpeker vil slik modellering skje uten at vi er oss læringen bevisst, og dette problematiseres derfor ikke i gruppen. Ideelt sett vil denne læringen gradvis gå over fra å være en mekanisk imitasjon av en handlingsmåte til å bli en mer genuin form for modellering. Læringen gjelder imidlertid også andre forhold enn ytre atferd; viktigere er det at studentene gjennom modelleringen lærer *kognitive strategier*: tankemønstre, refleksjonsmåter og måter å tenke på som anvendes i problembasert læring (Pettersen, 2000).

I tillegg til å være en læringsmodell vil en av veilederens viktigste oppgaver være å stimulere til refleksjon, ettertanke og granskning av egen kunnskap. Dette omtales som *trening og utfordring*, og kommer til uttrykk ved at veilederen stiller spørsmål ved begreper, ideer, termer, kommentarer og forklaringer studentene kommer med. Eksempel på denne typen *metakognitive utfordringer* vil være spørsmål som *Hvordan tror du... Hvorfor... Hva mener du... Hva forstår du med... Kan du forklare nærmere... Hvordan henger det sammen med... etc.*

Etter som studentene selv i større grad blir i stand til å initiere og drive frem gruppens arbeid vil veilederen gradvis trekke seg tilbake som aktiv part (*fading*), og ikke lenger være i sentrum av gruppen. Overgangen mellom modellering og tilbaketrekning stiller store krav til veileders timing. En veileder som venter for lange med tilbaketrekningen vil henne gruppens egenproduksjon og kreativitet; en som trekker seg for raskt ut vil frustrere gruppen og ofte resultere i at arbeidet stagnerer. Veileder må finne det optimale området for selvstendighet og støtte – det Csikszentmihalyi kaller flytsonen (Pettersen, 2000), og som bærer klare paralleller til Vygotskijs begrep *zone of proximal development*

De sentrale veiledningsområdene og oppgavene i PBL omfatter seks kategorier. Disse er nærmere beskrevet i Pettersen (2000) og nevnes derfor bare kort her.

1. Veilederen skal bidra til at læringsprosessen er i fremdrift, og at ingen av fasene (de syv stegene) hoppes over.
2. Veilederen skal hele tiden granske, undersøke og etterprøve studentenes kunnskaper om de tema som diskuteres.
3. Veilederen skal sørge for at alle studentene deltar aktivt i arbeidet og gruppeprosessen.
4. Veilederen foretar pedagogisk kartlegging og vurdering (*educational diagnosis*) fortløpende.
5. Veilederen skal bidra til å skape et læringsmiljø preget av ”kreativ spenning” og utfordringer som er tilpasset studentene.
6. Veilederen skal hjelpe til å håndtere og løse de problemene, konfliktene og samspillsvanskene som måtte oppstå i gruppen.

For hver av disse 6 oppgavene gjelder prinsippet *modellering–utfordring–tilbaketrekning*. Veilederen begynner som en rollemodell, går over til å utfordre og utspørre studentene, og trekker seg så gradvis tilbake fra gruppens sentrum. PBL-veiledning vil i stor grad overlape med annen tradisjonell akademisk veiledning. På en del vesentlig punkter vil det imidlertid finnes noen forskjeller, spesielt om en ser nærmere på den veiledningstradisjonen som står sterkest innen det helse- og sosialfaglige praksisfeltet. Se f.eks. Tveiten (1998) for en nærmere diskusjon.

PBL – muligheter og hindringer

Stort sett vil de grunnleggende pedagogiske ideene som er bygget inn i de til enhver tid rådende offentlig vedtatte fag- og rammeplaner være mer "up-to-date" enn gjeldene praksis når det gjelder undervisning og læring. En vil også se at omlegging fra tradisjonell forelesning til PBL vil måtte medføre store endringer i måten man tenker undervisning, læring og vurdering på ved mange av landets utdanninger i forhold til praksis i dag.

Lærerens holdninger og praksisteori

I diskusjoner med kollegaer, både på egen institusjon og ved andre høgre utdanningsenheter, gir mange inntrykk av å være misfornøyd med dagens studenter og undervisningssituasjon. Høyt frafall og høy strykeprosent, varierende oppmøte og eksamensfiksering gjør at mange stiller spørsmål med dagens undervisningsopplegg. Selv om tiden virker moden for endringer, er spørsmålene om hvordan dette kan gjøres i praksis de vanskeligste. Det viser seg at sammenhengen mellom liv og lære i beste fall er uklar – det er stor motstand mot endringer i hele systemet, og spesielt blant lærerne selv. Dette er for så vidt ikke noe nytt. I artikkelen "Lærersosialisering – yrkessosialisering av voksne" (Jordell, 1986) diskuterer Jordell lærersosialisering ut fra ulike perspektiv. Hans utgangspunkt er at lærersosialisering foregår i tre faser. Det første er under lærerens egen ferd gjennom skolesystemet (som elev). Det andre er under studiene, og det tredje er debutterfaringer som ny lærer. Jordell påstår at disse tre fasene virker konserverende på all praksis. For det første vil en lærer ha egne skoleerfaringer fra gårdagens skole. Videre vil han ha erfaringer fra egne studier, hvor det meste ofte har vært basert på tradisjonelle forelesninger, og tradisjonelt gruppearbeid. Til slutt har man sosialiseringen innen en ny skole. Her kan man skille mellom sosialisering som skjer i skolen som organisasjon, og den sosialiseringen som skjer i klasserommet. Jordell kaller dette betinging, og sier:

"Først og fremst finner betingingen sted innen klasserommet, hvor læreren lærer hva som fungerer innen de rammer og ressurser som er tilgjengelige, og hva eleven [studenten] aksepterer. Betydningen av kollegaenes rolle i den prosessen kan lett overvurderes. Deres funksjon består antakelig primært i å bekrefte resultatene av betingingsprosessen i klasserommet."(Jordell, 1986:33)

En innføring av PBL vil altså for de fleste vedkommende være en endring på tvers av både egne, studenters og kollegaers skole- og studieerfaringer, og gå på tvers av etablert praksis ved institusjonene. Dette betyr ikke at alle endringer er umulige, men at man i gjennomføringen må ta hensyn til denne innebygde motstanden. For det første må derfor flest mulig være sterkt motiverte for behovet for innføringen av PBL. Ikke minst må man ha klargjort konsekvensene for lærernes arbeidssituasjon. De fleste lærerne vil antakelig kunne tilpasse seg til at rollen endres fra det å være foreleser i auditoriet til veilederfunksjonen i PBL uten for store problemer. Det avgjørende vil antakelig være spørsmålet rundt arbeidstid og arbeidsmengde.

For eksempel kan økt behov for veiledning lett føre til et forstyrrende renn på dørene til foreleseren (eller flere telefoner, e-post henvendelser etc.). Et annet vil kanskje være beregningen av arbeidsinnsats hvis man ved hjelp av PBL reduserer den faktiske tiden man bruker til forelesninger i auditoriet. Hvis dette fører til problemer med utregningen av arbeidsplaner, vil hele opplegget lett skape så stor motstand at det bryter sammen før det er kommet skikkelig i gang. På den andre siden, hvis man får til en god avtale om dette, kan eventuell frigjort undervisningstid benyttes til for eksempel FoU, og av studentene til studering/lesing.

Anbefalingen må være at en innføring av PBL må være ønsket av flest mulig i skolesamfunnet dersom man skal velge å gå i gang med det. Konsekvensene må også være diskutert og avklart på forhånd. Til slutt må man være ekstra oppmerksom på at bruken av PBL vil være et så radikalt brudd med det tradisjonelle at det vil bli innkjøringsproblemer (jamfør Imsen, 1997). Fra foreleseren side vil derfor standhaftighet og tro på det en gjør være avgjørende.

Materielle rammer

Læreren kan få til en del endringer ved å arbeide innenfor de rammene de allerede har, innenfor det som ofte omtales som "det uutnyttede handlingsrom". Omfattende endringer, slik som bruken av PBL, vil imidlertid raskt støte mot materielle rammer hvor løsningene må finnes på institusjonsnivå. En kan skille mellom organisatoriske og fysiske rammefaktorer.

Organisatoriske rammer

For å begynne med de organisatoriske faktorene kan man raskt nevne timeplaner, forholdet til andre fag og disponeringen av lærernes arbeidstid. I tillegg må man forholde seg til studentenes arbeidskapasitet. Man må ta hensyn til at lærere underviser på flere kull (og ofte også i flere fag), man må ta hensyn til at studentene har flere fag å konsentrere seg om, og man må ta hensyn til de begrensninger som timeplanen utgjør. Gjennomføring av PBL vil derfor bli et komplisert puslespill hvor man ofte må smyge tingene til innenfor trange og rigide rammer. Hvis man mislykkes i denne balansegangen kan det fort bli store interne stridigheter.

Fysiske faktorer

Fysiske faktorer kan også bli avgjørende hindringer. Her kan det nevnes tilgjengelighet av undervisnings- og grupperom, bibliotekstjenester, tilgjengelig datautstyr og datastøtte. Spesielt gjelder dette tilgangen på litteratur, da et flertall av gruppene erfaringsmessig vil komme frem til oppgaver som tematisk sett overlapper i stor grad. I tillegg kan det være problemer med økonomiske ressurser. I enkelte tilfeller kan det for eksempel være slik at romforhold tilsier at man ikke har mulighet til annet enn tradisjonelle forelesninger, eller at manglende ressurser fører til at man må sløyfe eller begrense gruppearbeid. Dette kan det være lite å gjøre med, men på den andre side er det ofte mer spillerom enn man aner hvis man får til et samarbeid på skolenivå. Stenhouse ser det slik:

"The school is the basic organized community in education, and it is at school level that the problems and possibilities of curriculum innovation have to be negotiated."

(Stenhouse, 1975:166).

Til slutt kan det kort nevnes to faktorer som både kan fremme, men også være til hinder for PBL; læremidler og pensumslister. Selve måten innholdet i læreverket er organisert på, for eksempel om de kan brukes som oppslagsverk eller ikke, kan være av betydning, men det viktigste her er likevel studentenes forventning om et fastlagt pensum og detaljerte pensumslister. I PBL hvor man selv skal formulere problemstillingene, og finne frem til lærestoffet, vil en måtte erstatte disse listene med forslag til litteratur som for eksempel er ordnet tematisk. Man vil altså raskt komme i konflikt med studentenes forventninger om pensumslister, klare definerte mål og eksamensrelevans. Her vil det bli nødvendig med grundig informasjon om PBL og opplæring av

studentene for å overvinne dette. I denne sammenheng vil det også være av stor betydning at eksamen er tilpasset et opplegg med PBL, noe vi skal komme tilbake til senere.

Sosiale forhold

Som nevnt er studentenes forventninger om en pensumsliste og at undervisningen er innrettet mot eksamen faktorer man vil måtte ta hensyn til ved innføring av PBL. Dette er ett av mange eksempler på det Jordell (1986) kaller ”antesipatorisk sosialisering”. I en litt annen sammenheng sier han om lærerstudenter:

”Pga. sin sterke antesipatoriske sosialisering vet studentene, av erfaring, hvordan skolen drives. Og disse måtene å drive skolen på er det de ønsker å lære – ikke hvordan ting burde gjøres.” (Jordell, 1986:27).

Med andre ord, på den ene siden vil studentene forvente en tradisjonell lærerstyrt og pensumsrelatert undervisning, fordi det er dette de er vant til, og fortrolig med. På den andre siden vil (spesielt unge) studenter som har bakgrunn fra reform 94 (og etter hvert L-97) ha utstrakt erfaring med prosjektarbeid. Det vil gjøre det lettere å lære dem opp i problembasert læring, spesielt dersom man tar i bruk denne læringsformen helt fra starten av studiene, før studentene er blitt sosialisert inn i et tradisjonelt opplegg.

Som allerede nevnt vil en viktig faktor i denne sammenhengen være å informere studentene om verdien og nytten av PBL fremfor tradisjonelle opplegg. Som allerede nevnt vil man ha gode sjanser for å vinne frem med argumentasjonen dersom man bruker nytteargumentet, det vil si at PBL er en bedre måte å forberede til senere yrkespraksis. Det aller beste argumentet i denne sammenheng vil likevel være å kunne vise til tidligere vellykkede opplegg med fornøyde studenter.

Evaluering og eksamen

Det hevdes at en av de sterkeste styringsfaktorene i skolen er eksamen. Dette kalles *the washback effect* og har i praksis langt større betydning enn noen vedtatte læreplaner. Det går ut på at læreren først og fremst innretter sin undervisning mot eksamen. Spørsmålet blir derfor om hva

denne eksamenseffekten kan bety for innføring av PBL. Hvis eksamen ikke endres for å fange opp endringer i læringsmetodene, vil dette kunne hindre endringer i undervisningsform og ikke minst endringer i studentene atferd. Men på samme måte kan man også bruke denne effekten til å fremme PBL hvis man innretter eksamen mot dette.

For å bruke PBL som eksempel vil en tradisjonell reproduserende eksamen på slutten av året være en hindring for å få studentene til å legge om sine studievaner. Hva vil de tjene på det? På den annen side, hvis man hadde et opplegg som fanget opp, og eventuelt forsterket det prosessuelle aspektet i PBL, ville mye være vunnet. Her kan man tenke seg to alternativ. Det første vil være en fortløpende vurdering – noe vi ikke har tradisjon for i høyere utdanning. Det andre er et opplegg hvor resultatet av hvert prosjekt ble evaluert, og at dette erstatter – eller i hvert fall supplerer – en avsluttende eksamen.

Et annet alternativ vil være mappevurdering. Her kunne studentene legge inn det de produserte av prosjekter i løpet av året, enten i form av skriftlige arbeider, eller for eksempel videoproduksjon. Et eller flere av disse kunne så plukkes ut for evaluering som eksamen – eventuelt sammen med skriftlig eller muntlig prøving. For en nærmere presentasjon av mappeevaluering henvises til for eksempel Taube & Roe (1998).

Mye vil være oppnådd med et eksamensopplegg som aktivt støttet opp om PBL. Ved å legge vekt på å vurdere prosessen fortløpende, ville det forhindre dagens eksamensrettede skippertak. Det ville tvinge både lærere og studenter til å fokusere på læreprosessen, og ikke bare på sluttproduktet. Min uærbødige påstand er at det kun er gjennom endringer i eksamensformer – fra slutt-evaluering og over til metoder som i større grad er forenelig med PBL, at man kan endre studenters og læreres holdninger til PBL.

Erfaring med implementeringen av PBL

Implementering av PBL kan være et relativt omfattende arbeide. Å lykkes med dette avhenger av en rekke faktorer av ulike slag. En del av disse er allerede diskutert og vil ikke gå nærmere inn på her. Vi kan dele disse faktorene inn i 3 grupper:

1. *Faktorer knyttet til materielle forhold og infrastruktur.* En del av disse er allerede nevnt, bla. tilgang på grupperom, IT-utstyr, og annen infrastruktur (se side 13). Et særlig forhold knytter seg til tilgang på litteratur, da PBL-gruppene erfaringsmessig vil ha behov for de samme lærebøkene. I fortsettelsen av dette har vi erfart av mange tyr til bruken av internett som kilde, uten at studentene har et tilstrekkelig kildekritisk perspektiv. Se Bentsen (1999) for en nærmere drøfting av forholdet.
2. *Faktorer knyttet til implementering og drift.* Utfordringene viser seg særlig i forbindelse med samkjøring av lærerstaben, ulik tolking av de 7 stegene, og mer generell motstand mot implementering av PBL. I de tilfellene der PBL blir implementert uten at forelesingene blir redusert tilsvarende vil et dobbeltløp krever svært mye tidsmessig. Dette vil erfaringsmessig kompromitterer FoU-produksjonen til de ansatte, med misnøye fra de ansattes side så vel som et økt press i forhold til veiledning og sensurering av arbeidskrav.
3. *Faktorer knyttet til studentene og gruppeprosessen.* Ut over en viss grad av forvirring i innledende faser av PBL vil begrensning av forelesingene (som nevnt ovenfor) ofte bli møtt med protester fra studentenes side (Pettersen, 1992). Et praktisk problem knyttet til drifting av PBL er konflikter i gruppen, underyttere, og sanksjonering av gratispassasjerer. Gruppens veileder vil måtte være forberedt på å drive det Pettersen (2000) kaller sosial problemløsning, hvilket er en rolle som kanskje ikke alle ansatte vil føle seg vel med. Studentenes holdninger til PBL (herunder erfaringer med tilbakemelding på egne arbeider og personlige egenskaper) er andre forhold som kan være utfordrende. Poenget oppsummeringsvis blir dette: Selv om en PBL-metodikk som er innarbeidet og fungerer i praksis gir et godt læringsutbytte, vil implementeringen og drifting av PBL være relativt kostnadskrevenende både tidsmessig og økonomisk. Dette må tas høyde for når den didaktiske tilretteleggingen skal planlegges.

Litteraturliste

- Bandura, A. (1986). *Social Foundation of Thought and Action. A Social Cognitive Theory*. Englewoods, NJ: Prentice Hall.
- Bentsen, J.S. (1999). *Internett for samfunnsfagene. En fagdidaktisk veiledning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Bjørgen, I. (1991). *Ansvar for egen læring*. Trondheim: Tapir forlag.
- Egidius, H. (1991). *Problembaserat inlärning*. Lund: Studenlitteratur.
- Helstrup, T. & G. Kaumann (2000). *Kognitiv psykologi*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Imsen, G. (1997). *Lærerens verden: innføring i generell didaktikk*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Imsen, G. (1998). *Elevers verden: innføring i pedagogisk psykologi*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Jordell, K. (1986). *Lærersosialisering – yrkessosialisering av voksen*. I: S. Vaage, G. Handal og K. Jordell (red.): *Hvordan lærere blir til*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kaufmann, G. & A. Kaufmann (2003). *Psykologi i organisasjon og ledelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Newell, A. & H.A. Simon (1972). *Human Problem Solving*. Englewoods Cliff, NJ: Prentice Hall.
- Pettersen R.C. (1992). *PBL – konsept, metode, modell*. ØVH publikasjon nr. 6. Fredrikstad: Østfold Vernepleierhøgskole.
- Pettersen, R.C. (1997). *Problemet først: problembasert læring som pedagogisk ide og strategi*. Oslo: Tano-Aschehoug.
- Pettersen R.C. (2000). *Problembasert læring – for studenten. En grunnbok i PBL*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ross, B. (1991). *Towards a Framework for Problem-based Curricula*. I: D Boud & G Feletti (red.): *The Challenge of Problem Based Learning*. London: Kogan Page.
- Silen, C.S., S. Normann & J. Sandèn (1989). *Problem-baserat inlärning – en beskrivning av ideologi och pedagogisk referensram*. Lindköping: Hälsouniversitetet.
- Stenhouse, L. (1975). *An introduction to curriculum research*. London: Heinemann.
- Taube, K. & A. Roe (1998). *Mappevurdering: undervisningsstrategi og vurderingsredskap*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Thomsen, T. (2002). *Ansvar for egen læring på 10 minutter*. HiHs Skriftserie, 2002/06.
- Tveiten, S. (1998). *Veiledning – mer enn bare ord*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Underlid, K. (1997). *Gruppespsykologi*. Bergen: Fagbokforlaget.

Publikasjonsliste fra Høgskolen i Harstad

Fra og med 1996 ble tidligere publikasjonsserier ved Høgskolen i Harstad erstattet med en **Skriftserie** og en **Arbeidsnotatserie**. Arbeidsnotatserien opphørte 2002.

Skriftserien - ISSN 0807-2698

- 2004/04 **Lars Bjørgum/Terje Thomsen:** " Problembasert læring på 10 minutter"
(ISBN 82-453-0194-9) Kr. 50,- 82-453-0193-0
- 2004/03 **Henny Kinn Solbjørg:** " Inkluderende skole. Hvordan tilrettelegges opplæring for elever med utviklingshemming?" (ISBN 82-453-0190-6) Kr. 120,- 82-453-0193-0
- 2004/02 **Tore Einar Johansen:** "Middelalderkirken på Trondenes. Tiden, kirken og kunsten"
(ISBN 82-453-0193-0) Kr. 90,-
- 2004/01 **Trond Bottolfsen/Henry Bjånesø:** " Hvordan kan effekten av læring måles?"
(ISBN 82-453-0190-6) Kr. 100,-
- 2003/05 **Tanja Susann Ihlhaug:** "Engler, - finnes de?" Hvordan foreldre til barn med psykisk utviklingshemming har opplevd møtene med de offentlige ansatte
(ISBN82-453-0189-2) Kr. 150,-
- 2003/04 **Petter Román Øien:** "Hålogalandsrapport 2003 – Status og utfordringer i regionen"
(ISBN82-453-0189-2) Kr. 70,-
- 2003/03 **Kristian Floer / Tina Skudal:** "Kunstutdanning for mennesker med utviklingshemming" (ISBN 82-453-0187-6) Kr. 110,-
- 2003/02 **Odd Birger Hansen:** "Et teoretisk rammeverk for å studere endringer av regnskaper"
(ISBN 82-453-0186-8) Kr. 60,-
- 2003/01 **Rolf Wynn:** "Legemiddellære – en kort innføring " (ISBN 82-453-0184-1) Kr. 70,-
- 2002/13 **Trude Høgvold Olsen/Silje Norheim/Ane N Stray-Pedersen:** " Balansert målstyring i en kommune: Implikasjoner for organisasjonsmessig læring "
(ISBN 82-453-0183-3) Kr. 60,-
- 2002/12 **Line Melbøe Sagen:** " 'Da sier jeg heller pannekake.....' Om å fremme talespråket til barn med Down syndrom i barneskolen " (ISBN 82-453-0182-5) Kr. 110,-
- 2002/11 **Viggo Andreassen:** "Optimal verdiskaping i det geografiske rom"
(ISBN 82-453-0181-7) Kr. 90,-
- 2002/10 **Bjørn-Eirik Johnsen:** "Den innbilt fremmede. Om omsorgen for mennesker med psykisk utviklingshemming" (ISBN 82-453-0108-9) Kr. 120,-
- 2002/09 **Tor J Schjelde:** "Læring og Forståelse" (ISBN 82-453-0179-5) Kr. 60,-
- 2002/08 **Lars Bjørgum:** " Rapport fra konferansen *Seksuelle overgrep mot barn* i Harstad, 1. – 2. november 2001 " (ISBN 82-453-0178-7) Kr. 130,-
- 2002/07 **Odd Birger Hansen:** "Regnskap i en entreprenøriell kontekst. En casestudie av et konsern i vekst" (ISBN 82-453-0177-9) Kr. 130,-
- 2002/06 **Terje Thomsen:** "Ansvar for egen læring på ti minutter"
(ISBN 82-453-0176-0) Kr. 50,-

- 2002/05 **Inger S Martinussen:** "Basal sansestimulering SNOEZELEN – del av et undervisningsopplegg" (ISBN 82-453-0175-2) Kr. 50,-
- 2002/04 **Gunn Karin Stenhaug:** "Omsorgens uttrykk i operasjonssykepleie. En kvalitativ studie av operasjonssykepleiernes hverdag" (ISBN 82-453-0174-4) Kr. 120,-
- 2002/03 **Odd Birger Hansen:** "Regnskap, entreprenørskap og kontekst. En introduksjon" (ISBN 82-453-0173-6) Kr. 90,-
- 2002/02 **Ingvild Marheim Larsen / Ole-Jacob Skodvin:** "Evaluering av administrasjonen ved Høgskolen i Harstad" (ISBN 82-453-0172-8) Kr.100,-
- 2002/01 **Hege Lerkerød:** "Død på menyen. Alderdom, måltider og dødsriter belyst ved institusjonen -sykehjem" (ISBN 82-453-0170-1) Kr.100,-
- 2001/07 **Rikke Gürgens:** "Tegn i tiden – minoritetskultur eller ren kunst" (ISBN 82-453-0166-3) Kr. 90,-
- 2001/06 **Lars Bjørgum:** "Fosterhjemsplassering av innvandrerbarn: Hva avgjør plassering i norsk vs etnisk fosterhjem?" (ISBN 82-453-0165-5) Kr. 90,-
- 2001/05 **Odd Birger Hansen:** "Noen styringsmessige utfordringer i nystartede virksomheter" (ISBN 82-453-0164-7) Kr. 50,-
- 2001/04 **Trond Hammervoll:** "Governance problems in vertical interorganisational relationships: A dependence perspective". (ISBN 82-453-0163-9) Kr. 80,-
- 2001/03 **Randi Saasen:** "På nye stier – En evaluering av samordnerens rolle i 6 familierådslag i Harstad/Kvæfjord" (ISBN 82-453-0161-2) Kr. 70,-
- 2001/02 **Odd Birger Hansen:** "Topplederlønn – belyst ut fra ulike teoretiske perspektiver" (ISBN 82-453-0160-4) Kr. 50,-
- 2001/01 **Anne Marie Bakken:** "Rehabilitering i kommunene i Nordland, Troms og Finnmark (ISBN 82-453-0159-0) Kr. 90,-
- 2000/14 **Lars Bjørgum:** Barn og skilsmisse: Konsekvenser for utvikling av barn og unges identitet, intimitet og kjærlighetsforhold (ISBN 82-453-0155-8) Kr. 60,-
- 2000/13 **Arild Wikan:** From Chaos to Chaos – *An Analysis of a Discrete Age-structured Prey-Predator Model* (ISBN 82-453-0153-1) Kr. 60,-
- 2000/12 **Terje Thomsen / Bjørn-Eirik Johnsen / Viktor Sommerbakk:** «Nære studier for fjerne studenter?». (ISBN 82-453-0151-5) Kr. 100,-
- 2000/11 **Stein Mikkelsen:** «Problemer og paradokser i forebyggende arbeid». (ISBN 82-453-0150-7) Kr. 50,-
- 2000/10 **Tor Schjelde:** «Læring, undervisning og vurdering/eksamen ved vernepleierutdannelsen». (ISBN 82-453-0148-5) Kr. 70,-
- 2000/09 **Turid Kayser Kvalø:** «Byråkraten og klienten i velferdsstaten». (ISBN 82-453-0146-9) Kr. 50,-
- 2000/08 **Ruben Moi:** «'Anonymous: *Myself and Pangur*': What is the point of Paul Muldoon's postmodernist play in *Hay*?». (ISBN 82-453-0145-0) Kr. 50,-

- 2000/07 **Harald Torsteinsen:** «Den økte effektivitetsfokuseringen i norske kommuner - - motefenomen eller rasjonell nyorientering?». (ISBN 82-453-0144-2) Kr. 50,-
- 2000/06 **Ruben Moi:** «Dissertation, discourse, différence and dissemination: an attempt to apprehend the Derridean movements of writing.». (ISBN 82-453-0143-4) Kr. 50,-
- 2000/05 **Viggo Andreassen:** «Arbeidsledighet og økonomisk teori». (ISBN 82-453-0142-6) Kr. 60,-
- 2000/04 **Viggo Andreassen:** «Nytte-Kostnadsanalyse som beslutningsverktøy». (ISBN 82-453-0141-8) Kr. 80,-
- 2000/03 **Viggo Andreassen:** «Ulike årsaker til offentlig intervensjon i et lands økonomi. » (ISBN 82-453-0139-6) Kr. 60,-
- 2000/02 **Grete Hagebakken:** «Privatisering av eldreomsorg: Med Sverige som forbilde? *En gjennomgang av svenske erfaringer og holdninger til kommersiell privatisering av eldreomsorg, sett i sammenheng med dagens norske situasjon*» (ISBN 82-453-0138-8) Kr. 70,-
- 2000/01 **Adne Danielsen:** «Mot New Public Management i Norske kommuner? Om reformer og omstillingsprosesser i kommunal sektor». (ISBN 82-453-0136-1) Kr. 70,-
- 1999/18 **Jan-Sverre Isaksen** «Ekstern analyse av kortsiktig konkurrisiko for modne aksjeselskaper». (ISBN 82-453-0135-3) Kr. 70,-
- 1999/17 **Harald Bergland / Pål Andreas Pedersen** «Regulering av forurensninger fra produsenter og konsumenter». (ISBN 82-453-0134-5) Kr. 70,-
- 1999/16 **Arild Wikan** «Periodic Phenomena in a Discrete Age-Structured Prey-Predator Model - *I Density Dependent Survival Probabilities*». (ISBN 82-453-0133-7) Kr. 60,-
- 1999/15 **Adne Danielsen** «Metaforbruk i organisasjonsteoretisk litteratur». (ISBN 82-453-0132-9) Kr. 60,-
- 1999/14 **Turid Kayser Kvalø** «Du kan ikke sitte på rumpa og vente på studiekvalitet – *Hva er studiekvalitet og hvordan måle det?*». (ISBN 82-453-0131-0) Kr. 90,-
- 1999/13 **Marit Ruth Rustad** «Osorgsideologi i praksis - *En studie av hverdagsliv til mennesker med psykisk utviklingshemming, sett i lys av ansvarsreformens intensjoner*». (ISBN 82-453-0130-2) Kr. 120,-
- 1999/12 **Hilde Nordahl-Pedersen:** «Brukernes erfaringer med trygdekontoret». (ISBN 82-453-0129-9) Kr. 70,-
- 1999/11 **Mette Ravn Midtgard / Jan Vidar Haukeland:** «Fiskeværet som feriested». (ISBN 82-453-0128-0) Kr. 50,-
- 1999/10 **Tor J. Schjelde:** «Vernepleiere, sosionomer og barnevernspedagoger i skolen. *Hvilken formell kompetanse har de og hvilke arbeidsoppgaver bør de ha i skolen?*». (ISBN 82-453-0126-4) Kr. 50,-
- 1999/9 **Steinar Johansen:** «Konkurransetsetting av pleie og omsorgstjenester - *Rasjonell handling eller legitim tilpasning- Organisasjonsteoretiske utfordringer for en empirisk studie*». (ISBN 82-453-0126-4) Kr. 60,-
- 1999/8 **Rikke Gürgens:** «Å forske på annerledeshet. *Det usedvanlige teater sett som et semiotisk fenomen, en hermeneutisk prosess og et terreng for 'grounded theory'*». (ISBN 82-453-0125-6) Kr. 50,-

- 1999/7** **Adne Danielsen:** «FINNES DET EN POSTMODERNE POLITIKK? *Tanker rundt modernitet og postmodernitet som samfunnsmessige tilstander med omsorgspolitik for mennesker med psykisk utviklingshemming som eksempel.*» (ISBN 82-453-0124-8) Kr. 50,-
- 1999/6** **Adne Danielsen:** «Organisasjonsfeltbegrepet innenfor nyinstitusjonell organisasjonsteori» (ISBN 82-453-0122-1) Kr. 50,-
- 1999/5** **Harald Torsteinsen:** «Effects of privatization and competitive tendering on local government – a comparative study.» (ISBN 82-453-0121-3) Kr. 50,-
- 1999/4** **Rolf Wynn:** «Conversation Analysis and the Conversational Rules» (ISBN 82-453-0119-1) Kr. 50,-
- 1999/3** **Stein Mikkelsen:** «SAFE COMMUNITY - SYMBOL OG SAMARBEID Sluttrapport fra studie av lokalt ulykkesforebyggende arbeid organisert etter WHO's Safe Community (Trygge Lokalsamfunn)-modell.» (ISBN 82-453-0118-3) Kr. 60,-
- 1999/2** **Terje Thomsen:** «Mot fremtidens utdannelser - om *skjønnheten og udyret i høgre utdanning.*» (ISBN 82-453-0117-5) Kr. 50,-
- 1999/1** **Rolf Utkvitne:** «Harstad og nyetableringer i detaljhandelen.» (ISBN 82-453-0115-9) Kr. 90,-
- 1998/20** **Rikke Gürgens:** «Regiroller og teaterorganisering. *Casestudie av Bentein Baardsons regi av 'Garmann & Worse & Co' på Rogaland teater.*» (ISBN 82-453-0114-0) Kr. 130,-
- 1998/19** **Tore Høgås:** «Deconstructing and Reconstructing the Text: Intertextualities of Literature, Body, and Nature in Jane Smiley's *A Thousand Acres.*» (ISBN 82-453-0113-2) Kr. 130,-
- 1998/18** **Harald Torsteinsen:** «Om å skynde seg langsomt. Hvordan skape oppslutning om organisasjonsreformer i kommunesektoren?» (ISBN 82-453-0112-4) Kr. 40,-
- 1998/17** **Truls Erikson:** «Intellektuell kapital: Hvilke grep må til?» (ISBN 82-453-0111-6) Kr. 40,-
- 1998/16** **Ruben Moi:** «Voice and Vision - An analysis of the Allegorical Aspects in Seamus Heaney's Oevre» (ISBN 82-453-0110-8) Kr. 120,-
- 1998/15** **Tore Einar Johansen / Kjell Toften:** «Retraining of Russian Military Officers - a feasibility study» (ISBN 82-453-0109-4) Kr. 50,-
- 1998/14** **Alexander Kwesi Kassah:** «The Community Idea» (ISBN 82-453-0107-8) Kr. 50,-
- 1998/13** **Alexander Kwesi Kassah:** «Community-Based Rehabilitation in the city: A case of Jamestown-Accra, Ghana» (ISBN 82-453-0105-1) Kr. 50,-
- 1998/12** **Kjell Toften:** «Chain Integration in the Norwegian Hotel Industry - industry overview, causes, and some strategic implications (ISBN 82-453-0104-3) Kr. 50,-
- 1998/11** **Baard Borge:** «NS' mange ansikter: Innholdsanalyse av et propagandaskrift fra 1944» (ISBN 82-453-0103-5) Kr. 70,-
- 1998/10** **Truls Erikson:** «Entrepreneurial Capital - The Emerging Venture's Most Important Asset & Competitive Advantage» (ISBN 82-453-0098-5) Kr. 40,-

- 1998/9** **Anne Marit Bygdnes:** «Toalett-trening av mennesker med psykisk utviklingshemming. En teoretisk drøfting og et empirisk bidrag». (ISBN 82-453-0097-7) Kr. 120,-
- 1998/8** **Tanja Susann Ihlhaug/Leif Hugo Hansen:** «Medbestemmelse eller mer bestemmelse? - bruker lederne de tillitsvalgte?» - *En undersøkelse om ledelsesatferd og ansattes medbestemmelsesrett i kommunal virksomhet i Troms Fylke.* (ISBN 82-453-0096-9) Kr. 90,-
- 1998/7** **Kjell Toften:** «Express Reiser - Scandinavian Package Tour Industry» (ISBN 82-453-0095-0) Kr. 40,-
- 1998/6** **Stein Mikkelsen:** «Safe Community - Symbol and Co-operation. A study of inter-sectoral co-operation and development in a Norwegian community» (ISBN 82-453-0094-2) Kr. 50,-
- 1998/5** **Truls Erikson:** «A Study of Entrepreneurial Intentions Among a Cohort MBAs – The Extended Bird Model». (ISBN 82-453-0093-4). Kr. 50,-
- 1998/4** **Arild Wikan:** «4 Periodicity in Leslie Matrix Models with Density Dependent Survival Probabilities» (ISBN 82-453-0092-6) Kr. 70,-
- 1998/3** **Arild Wikan:** «Dynamical Consequences of Reproductive Delay in Leslie Matrix Models with Nonlinear Survival Probabilities» (ISBN 82-453-0091-8) Kr. 70,-
- 1998/2** **Terje Thomsen:** «Gruppeintervjuet - avgrensning, anvendelse og anvisning» (ISBN 82-453-0089-6) Kr. 50,-
- 1998/1** **Alexander Kwesi Kassah:** «Community Based Rehabilitation and Stigma Management by Physically Disabled People in Ghana». (ISBN 82-453-0088-8) Kr. 50,-
- 1997/17** **Tore L.Jensen:** «Interorganizational Governance Structure and Outlet Economic Performance». An Application of Accounting Data in Interorganizational Performance Measurement. (ISBN 82-453-0088-8) Kr. 110,-
- 1997/16** **Tore L.Jensen:** «En analyse av ukedagseffekter i futuresmarkedet for elektrisk kraft». (ISBN 82-453-0086-1) Kr. 50,-
- 1997/15** **Baard Borge:** «Krig, oppgjør og nasjonal konsensus - Etterkrigs- oppgjørens sosiale virkninger i Nederland, Danmark og Norge». (ISBN 82-453-0084-5) Kr. 50,-
- 1997/14** **Tore Einar Johansen:** «Myter og virkelighet om samer - 'de e forskjell på folk og finna'» (ISBN 82-453-0083-7) Kr. 40,-
- 1997/13** **Eli Samuelsen:** «Den besværlige tiden» - Betragtninger om praksisopplæringen i sykepleierutdanningen (ISBN 82-453-0082-9) Kr. 50,-
- 1997/12** **Eli Samuelsen:** «Du er ikke verdig en plass i herberget – Refleksjon over etikk og etiske vurderingers plass i sykepleien» (ISBN 82-453-0081-0) Kr. 50,-
- 1997/11** **Vegard A. Schancke/Miriam G. Lukwago:** «A Programme for Early Intercultural Psychosocial Intervention for Unaccompanied Minor Asylum Seekers and Refugees (EM) - a Group Approach» (ISBN 82-453-0080-2) Kr. 50,-
- 1997/10** **Hilde Nordahl-Pedersen:** «Alternativ medisin og skolemedisin - en paradigmediskusjon» (ISBN 82-453-0068-3) Kr. 50,-
- 1997/9** **Inger Aksberg Johansen:** «Reminisens i et interaksjonsperspektiv - En kvalitativ undersøkelse basert på intervju med eldre og sykepleiere» (ISBN 82-453-0079-9) Kr. 120,-

- 1997/8 **Aud Merethe Alme:** «Lønnsreform og ledermobilitet - Metodiske tilnærminger og resultater» (ISBN 82-453-0078-0) Kr. 70,-
- 1997/7 **Truls Erikson:** «Should Managerial Competence be in the Retail Growth Performance Equation?». (ISBN 82-453-0076-4) Kr. 50,-
- 1997/6 **Børre Kristiansen/Steinar Johansen:** «Rammer for omsorg - Alternative modeller for organisering av Hamarøy Bygdeheim» (ISBN 82-453-0071-3) Kr. 70,-
- 1997/5 **Truls Erikson:** «Retail Profit Performance and The Relationship to Marketing Outcomes and Financial Structure» (ISBN 82-453-0075-6) Kr. 50,-
- 1997/4 **Rolf Utkvitne:** «Kompetanse i Detaljhandelen». (ISBN 82-453-0064-0) Kr. 70,-
- 1997/3 **Hilde Nordahl-Pedersen (red.):** «Konferanserapport fra Helsedagene i Nord-Norge 1996». (ISBN 82-453-0069-1). Kr. 150
- 1997/2 **Truls Erikson:** «A Study of Career Choice Intentions Among a Cohort HBS MBA Candidates. The Ajzen Model». (ISBN 82-453-0074-8). Kr. 70,-
- 1997/1 **Truls Erikson:** «An Empirical Study of Entrepreneurial Choice Intentions Among a Cohort of MIT Sloan Fellows. The Shapero Model». (ISBN 82-453-0072-1) Kr. 50,-
- 1997 **Stine Margrethe Hem/Ådne Danielsen/Anne Marie Bakken:** «Ansvarsreformen i Kvæfjord - En stor oppgave til en liten kommune». (ISBN 82-90586-49-3, i samarb. med Diaforsk) Kr. 190,-
- 1996/1 **Arne-Johan Johansen:** «Fra Dårekiste til normalisert omsorg». (ISBN 82-453-0063-2). Kr. 100,-

Arbeidsnotatserien - ISSN 0809-2567

- 2002/1 **Tor J Schjelde:** "Lære å studere" (ISBN 82-453-0169-8) Kr. 60,-
- 2001/5 **Kristian Floer:** "Studieevaluering våren 2001 – noen utvalgte studier" (ISBN 82-453-0167-1) Kr. 90,-
- 2001/4 **Trond Hammervoll:** "Cooperation types in vertical interorganisational relationships". (ISBN 82-453-0162-0) Kr. 40,-
- 2001/3 **Harald Torsteinsen:** "Coordination in a fragmented system. On the use of contracts in local government." (ISBN 82-453-0158-2) Kr. 40,-
- 2001/2 **Harald Torsteinsen:** "Koordinering og styring av fragmenterte systemer. Om overgangen fra hierarki til kontrakt i kommunesektoren." (ISBN 82-453-0157-4) Kr. 50,-
- 2001/1 **Kåre Tormod Nilsen / Sigurd Wolden / Tore Einar Johansen:** "Kunnskapsbase og kunnskapsoverføring som lønnsomme innsatsfaktorer for vekst i reiselivsnæringen." (ISBN 82-453-0156-2) Kr. 70,-
- 2000/3 **Harald Torsteinsen:** «Når legitimiteten forvirrer. Endringer i regionale elitors holdning til fylkeskommunen 1996-99" (ISBN 82-453-0152-3) Kr. 60,-

- 2000/2** **Trond Hammervoll:** "The need for supply chain management: A dependence perspective" (ISBN 82-453-0149-3) Kr. 50,-
- 2000/1** **Harald Torsteinsen:** «Privatisering og konkurranseutsetting i kommunesektoren - effekter på ledelse, organisering og styring ». (ISBN 82-453-0147-7) Kr. 50,-
- 1999/2** **Kristian Floer:** «Hvordan bli en mer effektiv student? - Et studiehefte om tema STUDIEVEILEDNING». (ISBN 82-453-0120-5) Kr. 50,-
- 1999/1** **Rolf Wynn:** «Sykdomslære. En innføring i noen sykdommers årsaker, symptomer og behandling». Et kompendium for helsefagstudenter generelt og vernepleierstudenter spesielt. (ISBN 82-453-0116-7) Kr. 80,-
- 1998/2** **Kjell Toften:** «Reiselivsnæringen i et markedsføringsperspektiv - en introduksjon» Et kompendium for RE 4 Turistmarkedsføring (ISBN 82-453-0108-6) Kr. 70,-
- 1998/1** **Anne Marit Bygdnes:** «Toalett-trening av psykisk utviklingshemmede» (ISBN 82-543-0099-3) Kr. 70,-
- 1997/2** **Aud Merethe Alme:** «Prosjektskisse: Tjenestemannsorganisasjoner og forvaltningsreformer». (ISBN 82-453-0085-3) Kr. 50,-
- 1997/1** **Truls Erikson:** «Applying the Canonical Structure of Analysis by Means of Algebra on Managerial Competence and Retail Growth Performance Variables». (ISBN 82-453-0077-2) Kr. 40,-

04 10971

Depotbiblioteket

04sd 10 971

Visste du at...

... Høgskolen i Harstad med sine ca 1.000 studenter er blant landets minste høgskoler. Et godt studiemiljø og en uformell tone med nærhet og god oppfølging av den enkelte student preger skolen. Ved årsskiftet 1996/97 flyttet vi inn i nye lokaler som ligger idyllisk og sentralt plassert ved byens havnepromenade.

... våre to fagavdelinger - økonomi-/samfunnsfag og helse-/sosialfag - gir flere studiemuligheter blant ulike grunnutdanninger og videreutdanninger:

Grunnutdanninger:

- Varehandel og distribusjon
- Økonomi og administrasjon
- Reiseliv og turisme
- Engelsk grunnfag
- Statsvitenskap grunnfag
- Barnevernpedagogutdanning
- Sykepleierutdanning
- Vernepleierutdanning

Videreutdanninger:

- Revisjon
- Internasjonal handel
- Ledelse og organisasjon
- Helse- og sosialadministrasjon
- Rehabilitering
- Psykisk helsearbeid
- Reiseliv og turisme

... foruten ordinære undervisningsoppgaver og kurs påtar Høgskolen i Harstad seg også forsknings- og utredningsoppdrag for næringslivet og det offentlige. Våre ca. 60 fagansatte innehar høy kompetanse og dekker et bredt faglig spekter: Økonomi/administrasjon, sosialøkonomi, ledelse/organisasjon, statistikk, statsvitenskap, sosialantropologi, sosiologi, engelsk, matematikk, pedagogikk, spesialpedagogikk, vernepleie, psykologi, sykepleievitenskap, jus.

Besøksadresse: Havnegata 5, 9405 Harstad

Postadresse: 9480 Harstad

Telefon 77 05 81 00. Telefaks 77 05 81 01

Internett: <http://www.hih.no>

HØGSKOLEN I HARSTAD

